

УДК 334.72:338.48

Крюкова І.О.*доктор економічних наук, доцент
Одеського державного аграрного університету***Кравчук А.О.***асистент
Одеського державного аграрного університету***СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ****CURRENT STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT
OF RURAL GREEN TOURISM IN ODESSA OBLAST****АНОТАЦІЯ**

У статті досліджено сучасний стан розвитку зеленого туризму в Одеській області. Визначено ключові фактори, що сприяють активному розвитку зеленого туризму в області, та основні проблемні аспекти, що здійснюють деструктивний вплив на дану сферу. Проаналізовано основні критерії категоризації суб'єктів, що забезпечують пропозицію послуг на ринку зеленого туризму. Обґрунтовано перспективні напрями та форми подальшого розвитку сільського зеленого туризму в Одеській області з урахуванням специфіки та потенціалу регіону.

Ключові слова: сільський зелений туризм, сільські території, зелена садиба, ринок туристичних послуг, сільське населення.

АННОТАЦИЯ

В статье исследовано современное состояние развития зеленого туризма в Одесской области. Определены ключевые факторы, которые содействуют активному развитию зеленого туризма в области, и основные проблемы, которые оказывают деструктивное влияние на данную сферу. Проанализированы основные критерии категоризации субъектов, которые обеспечивают предложение услуг на рынке зеленого туризма. Обоснованы перспективные направления и формы дальнейшего развития зеленого туризма в Одесской области с учетом специфики и потенциала региона.

Ключевые слова: сельский зеленый туризм, сельские территории, зеленая усадьба, рынок туристических услуг, сельское население.

ANNOTATION

The modern state of development of rural green tourism in Odessa Oblast is investigated in the article. The key factors that contribute to the development of green tourism and problems that have a negative impact on this area have been identified here. The main criteria for categorization of entities that supply services in the market of rural green tourism are analyzed. Some promising direction and forms of the further development of green tourism in Odessa Oblast, taking into account the particularities and potential of the region, are also justified.

Keywords: rural green tourism, rural territory, green manor, market of tourist services, rural population.

Постановка проблеми. Подальша трансформація соціально-економічних відносин українського села та традиційно низькій рівень якості життя мешканців сільських територій зумовлює пошук нетрадиційних способів здійснення аграрного бізнесу, які спроможні забезпечити підвищення рівня добробуту сільського населення. Одним з перспективних видів підприємницької діяльності на селі, що дозволяє забезпечити максимальну зайнятість та зростання доходів сільського населення, постає сільський

зелений туризм. Останнім часом зелений туризм як організаційна форма підприємницької діяльності в сфері аграрного бізнесу все частіше розглядається вченими та економістами як пріоритетний вид зайнятості сільського населення та перспективне джерело формування його доходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичні та практичні засади розвитку зеленого туризму отримали широке відображення у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких слід відмітити В. Васильєва, А. Дубоделову, Ю. Зінько, В. Кафарського, В. Косенка, М. Кострицю, М. Рутинського, М. Товта, К. Дронга, В. Котлінського, Я. Маєвського, С. Медлік, Я. Сікору та інші.

Разом з тим пріоритетність і актуальність соціально-економічних аспектів розвитку аграрного бізнесу та вирішення гострих проблем підвищення рівня добробуту населення сільських територій потребує проведення подальших наукових досліджень, спрямованих на пошук ефективних механізмів і інструментів розвитку зеленого туризму у рамках стратегічної парадигми відродження українського села.

Мета статті. Аналіз сучасного стану розвитку зеленого туризму в Одеській області та обґрунтування пріоритетних напрямів і форм його подальшого становлення з урахуванням специфіки обласного туристичного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Сучасні тенденції прихильності суспільства до здорового образу життя, підвищення уваги до проблем екологічного та соціального характеру, невідповідності середовища проживання людини її фізіологічним і психологічним потребам вимагають формування нової пропозиції туристичного продукту за альтернативними видами туризму, серед яких екологічний, природний, біотуризм, пригородницький, сільський, зелений, агротуризм [1, с. 120].

Одеська область є однією з найбільш адміністративно-територіальних одиниць України та характеризується досить потужним економічним та соціальним потенціалом. Станом на 01.01.2014 р. чисельність населення Одесь-

кої області складала 2396,5 тис. осіб, з яких 793,3 тис. – сільське населення (5,6% всього сільського населення України). В області функціонує 842 тис. домогосподарств, 32% з яких знаходяться у сільській місцевості.

За проведеними аналітичними дослідженнями було виявлено, що лише 50,5% домогосподарств області були задоволені рівнем своїх доходів, 35,8% постійно відмовлялися своїм родинам у необхідних матеріальних і духовних благах, а 2,9% домогосподарств не мали змоги забезпечити собі достатній рівень харчування. Проведене анкетування виявило, що 29% домогосподарств Одеської області вважають задовільним рівень щорічного грошового доходу на одну особу в розмірі 2700–3000 грн., 88,7% опитуваних віднесли себе до класу бідного населення, 11,1% – до середнього класу. При цьому середній рівень заробітної плати в домогосподарствах за 2013 р. становив 2267 грн., а структура доходів сільського населення характеризувалась таким співвідношенням: оплата праці – 55,7%, доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості – 4,5%, трансфертні платежі – близько 28%, доходи від продажу сільськогосподарської продукції – 3,0%, доходи від власності (зокрема, здачі в оренду об'єктів нерухомості) – 0,8%. Таким чином, в структурі доходів домогосподарств продовжує домінувати оплата праці як основне джерело отримання доходів, проте значні резерви криються у потенціалі самозайнятості сільського населення, однією з форм якої може стати надання послуг зеленого туризму.

Проведене опитування мешканців сільських територій та міст Одеської області показало, що пріоритетним мотивом для заняття зеленим туризмом для більшості респондентів стало збільшення власного грошового доходу (68,3%); близько 12% показали, що переважним чинником для них може стати відсутність інших джерел доходів через втрату робочих місць; близько 10% головним мотивуючим чинником назвали низький рівень фінансового забезпечення та неспроможність інших видів діяльності (зокрема, реалізації продукції сільського господарства). Крім стимулів фінансового походження, в якості мотивуючих чинників здійснення зеленого туризму домогосподарства назвали можливість розширення індивідуальних контактів, поширення спілкування, можливості самореалізації та бажання перевірити свої підприємницькі здібності, наявність необхідних ресурсів.

Одеська область має унікальні умови для просування на ринок продукту сільського зеленого туризму, який для області є відносно новим видом підприємництва та самозайнятості. Ключовими факторами, які сприяють активному розвитку зеленого туризму в області, постають:

- активізація попиту на послуги зеленого туризму з боку вітчизняних та зарубіжних споживачів;

- унікальні природно-рекреаційні ресурси;
- багатогранна історико-культурна та етнографічна спадщина області;
- колоритне різноманіття традицій, національних цінностей, народних звичаїв та промислів різних етногруп сільського населення області;
- екологічна чистота сільських територій, відсутність екологічно небезпечних та шкідливих для навколишнього середовища і здоров'я людей виробництв;
- наявність потужного житлового фонду у сільській місцевості;
- значна кількість соціально-трудова ресурсів для участі у реалізації проектів зеленого туризму;
- широкі можливості надання спеціалізованих туристичних послуг у сфері рибальства, полювання, проведення екскурсій тощо.

Специфіка природно-кліматичних комплексів, географічних, рекреаційних умов, наявність значних лікувальних ресурсів формують всі необхідні передумови для активізації зеленого туризму як перспективної форми несільськогосподарської підприємницької діяльності домогосподарств. Значний соціальний, історико-культурний, географічний та природно-рекреаційний потенціал області створює комплекс сприятливих факторів для активного розвитку зеленого туризму у всіх районах області та в м. Одеса, безпосередньо. Винятковими з точки зору надання послуг зеленого туризму в Одеській області є: Дунайські і Дніпровські плавні, ліси у північних районах області (Савранський район), грязеві лимани приміської мікрозони (Куяльницькій, Хаджибейській, Шаболотській), культурно-історичні центри болгарської, албанської, гагаузької, молдавської культури (Болградській, Татарбунарській, Ізмаїльській, Ренійській райони). На території області розміщені унікальні заповідники, красоти та мальовничі краєвиди яких приваблюють туристів з інших областей України та зарубіжних країн: Дунайський біосферний заповідник, Нижньодністровський національний природний парк, регіональний ландшафтний Тілігульський парк, ботанічний сад Одеського національного університету ім. Мечнікова та ін.

Поряд з цим, значний потенціал становлення і розвитку зеленого туризму в області стримується наявністю «слабких місць» інфраструктурного забезпечення, у числі яких: погані дороги і комунікації в цілому; незадовільне транспортне сполучення; відсутність якісної питної води (часто вода засолена); відсутність необхідних знань у сільських жителів для роботи у сфері сільського туризму; складні відносини з контролюючими органами; відсутність законодавства щодо сільського туризму [2; 3], відсутність чітко прописаного статусу об'єктів сільського туризму [5], відсутність пільг і допомоги з боку держави; відсутність каталогів,

топографічних карт і детальних путівників з описом об'єктів сільського туризму і переліком можливих послуг; відсутність дорожніх показників, які інформують про туристичні маршрути, об'єкти сільського туризму; низький рівень медичного обслуговування сільського населення і туристів; відсутність національних стандартів і нормативів проживання населення у сільській місцевості, які б відповідали стандартам ЄС; відсутність стандартів безпеки якості продуктів харчування і сільськогосподарської продукції [4, с. 135].

Як свідчать матеріали спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, в 2013 р. офіційно було зареєстровано 109 об'єктів з надання послуг зеленого туризму, в т. ч. 11 (10,1%) з яких розташовані в Одеській області: «Відчинення» (с. Полянецьке), «Кубадалеко» (с. Приморське), етно-еко-хата «Білочі» (с. Шершенці), гостевий дім «Сафьяни» (сmt. Біляївка), зелена садиба «Лагуна» (сmt. Біляївка), еко-садиба «Вулик» (с. Вапнярка), «Ранчо дядечки Бо» (с. Нерубайське), зелена садиба «У Меланії» (сmt. Татарбунари), садиба «Вишнева» (с. Миколаївка), етнографічний комплекс-музей «Фрумушика-Нова», ТОВ «Промислово-торгівельна компанія Шабо» (с. Шабо). Виключне історичне та культурне значення мають місто Вілкове – українська Венеція, фортеця XII–XV ст. у м. Білгород-Дністровський, архітектурні пам'ятники, розташовані районних центрах, та м. Одеса [6].

Незважаючи на потужний потенціал здійснення зеленого туризму в області, характерними ознаками на сучасному етапі його розвитку є несистемний характер, низький рівень інформаційно-консультаційного забезпечення, відсутність профільних об'єднань, які акумулюють весь спектр «зелених» послуг та займаються стратегічним плануванням розвитку даної сфери. Зелений туризм за своїми характерними особливостями є специфічною формою особистого селянського господарювання, не потребує державної реєстрації,

здійснюється переважно фізичними особами та постає перспективним джерелом формування доходів домогосподарств. Як показали проведені аналітичні дослідження, протягом останніх років спостерігається тенденція збільшення частки послуг зеленого туризму у сукупному турпродукті Одеської області. Поряд з цим питома вага зеленого туризму у кількості суб'єктів туристичної галузі, доходу від надання туристичних послуг та зальній сукупності туристів, що відвідували область, залишається незначною (табл. 1), що підтверджує мінімальне використання потужного потенціалу сільського зеленого туризму регіону.

У географічній площині основними країнами, в яких користуються попитом вітчизняні тур-продукти сільського зеленого туризму Одеської області, є: Російська Федерація, Чеська Республіка, Болгарія, Греція, Німеччина, Італія, Чорногорія, Іспанія.

Важливим аспектом організаційного та правового забезпечення зеленого туризму має стати категоризація суб'єктів надання туристичних послуг. В Польщі влада розробила стандарти відносно сільського туризму, а власники провели добровільну категоризацію садиб. Все це надає можливість оцінити якість послуг зелених садиб. Категоризація приватних садиб забезпечує: прозорість пропозиції для клієнта; контроль якості туристичного продукту; різноманітність пропозиції туристичних послуг та різницю в вартості. [8, с. 123]. В Україні категоризацію зелених садиб здійснює спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні в рамках програми добровільної категоризації у сфері сільського зеленого туризму «Українська гостинна садиба» (ukrainian guest house). Дана програма передбачає чотири категорії зелених садиб: базова категорія – садиба відповідає мінімальним вимогам щодо міст розміщення туристів; I категорія – садиба відповідає встановленим вимогам оснащення території, пар-

Таблиця 1

Основні показники діяльності суб'єктів сільського зеленого туризму в Одеській області

Показники	2000 р.	2012 р.	2013 р.	2013 р. до 2012 р. (+,-)
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, од.	132	289	302	+170,0
в т. ч. кількість фізичних осіб-підприємців, од.	92	106	105	+13,0
кількість юридичних осіб, од.	40	183	197	+157,0
з них суб'єкти зеленого туризму, %	0,4	7,1	7,9	+7,5
Доход від надання туристичних послуг (без ПДВ), всього, тис. грн.	34673	125199,6	126785,3	+92112,3
в т. ч. частка доходів від сільського зеленого туризму, %	0,2	5,6	5,8	+5,6
Кількість реалізованих туристичних путівок, од.	8449	7341	5756	-2693,0
з них питома вага путівок, реалізованих іноземцям, %	3,4	0,8	1,1	-2,3
Кількість обслуговуваних туристів, осіб	98285	55322	54542	-43743,0
в т. ч. частка туристів, що користувались послугами сільського зеленого туризму, %	0,1	4,7	5,1	+5,0

Джерело: розраховано авторами за даними [7]

кування автотранспорту, мінімальних площ кімнат та санітарно-технічних приміщень; II категорія – садиба відповідає вимогам I категорії та включає наявність світової вивіски, окремого входу для гостей, дитячого майданчику, мережі Інтернет; III категорія – самий високий рівень послуг – садиба відповідає вимогам II категорії та додаткового включає: наявність басейну, гаражу, телевізору та холодильнику у кожній кімнаті, використання у інтер'єрі натуральних матеріалів, цілодобове гаряче та холодне водопостачання.

Основними вимогами для категоризації зелених садіб є наступні:

1) рівень благоустрою території (наявність окремого входу для гостей, декоративне озеленення території, наявність гаражу для паркування автотранспорту, наявність дитячих майданчиків, наявність саун, басейнів);

2) наявність приміщень загального користування (відповідність обкладання та меблів функціональному призначенню, використання натуральних матеріалів при оздобленні, декоративне оформлення інтер'єру, штучне освітлення, доступ до мережі Інтернет, можливість користування електроприладами);

3) загальне технічне обладнання (наявність аварійного освітлення, цілодобове гаряче та холодне водопостачання, кондиціонування приміщень, телефонний зв'язок);

4) вимоги до житлового фонду (кількість одно-, дво- та трьохкімнатних кімнат, мінімальна житлова площа кімнати, мінімальна висота кімнати тощо);

5) технічна оснащеність кімнат (загальне освітлення, забезпеченість супутниковою антеною, наявність побутової техніки);

6) оснащеність кімнат меблями та інвентарем (кількість, розміри меблів, наявність посуду);

7) наявність та стан санітарних приміщень;

8) наявність приміщень для надання послуг з харчування;

9) вимоги до персоналу та рівень його підготовленості (наявність книги обліку гостей, зовнішній вигляд господаря, проходження медичного огляду персоналом, можливість спілкування на іноземних мовах);

10) вимоги до охорони навколишнього середовища.

Крім того, в Україні введена система екологічного маркування агросадіб знаком «Зелена садиба», що дає перспективні можливості формування позитивного іміджу та ідентифікації садоби як екологічно чистого об'єкту зеленого туризму.

Як показали проведені дослідження, зі всієї кількості зелених садіб Одеської області три садоби було віднесено до вищої, III категорії (гостевий дім «Сафьяни», садиба «Лагуна», етнографічний комплекс-музей «Фрумушика-Нова»), дві садоби («Вулик», «Ранчо дядечки Бо») – до базової категорії, дві садоби не отримали жодної категорії («У Меланії», «Вишнева»). Інші зелені садоби процедуру категоризації взагалі не проходили та не проводили ідентифікації рівня та якості наданих послуг.

Оцінюючи наявний потенціал розвитку зеленого туризму в Одеській області, специфіку

рекреаційного, історичного, природно-кліматичного, культурного, етнічного характеру сільських територій, соціально-економічні і демографічні передумови активізації даної сфери, вважаємо пріоритетним становлення та поширення таких напрямів зеленого туризму: екологічний туризм, сільський туризм, винний туризм, водний туризм, релігійний, спеціалізований туризм, культурно-історичний туризм (рис. 1).

Активізацію та поширення сільського зеленого туризму в Одеській області неможливо забезпечити без вирішення ключових проблем, що на сучасному етапі гальмують розвиток даної сфери. Основними стримуючими чинниками області та Південного регіону в цілому сьогодні є: незадовільний стан розви-

Рис. 1. Перспективні напрями здійснення туристичних послуг в Одеській області

тку соціальної інфраструктури та технічних комунікацій (тепло-, водопостачання, наявність соціально-побутових об'єктів, необлаштованість сіл, транспортних мереж тощо); низький рівень життя сільського населення, що знижує потенційну привабливість для вітчизняних і зарубіжних туристів; недосконале чинне законодавство у галузі стандартизації, сертифікації, маркування «зелених» послуг, категоризації суб'єктів ринку туристичних послуг; низька якість послуг; низький рівень інформаційно-маркетингового супроводження зеленого туризму; відсутність чіткої стратегії розвитку зеленого туризму на регіональному та державному рівнях.

Разом з тим, неврегульованість організаційних, правових, юридичних, соціальних норм і стандартів подальшого розвитку зеленого туризму не мають стати гальмуючим чинником для реалізації проектів зеленої індустрії, які доцільно здійснювати в рамках регіональних програм і стратегій соціально-економічного розвитку. Ключова роль у виконанні даного стратегічного завдання покладається на обласні та регіональні органи виконавчої влади.

Висновки. Розвиток зеленого туризму є одним з пріоритетних видів діяльності для домогосподарств та населення сільських територій Одеської області. В сучасних умовах активізація зеленого туризму дає змогу вирішити найскладніші проблеми українського села: сприяє додатковій зайнятості населення, постає перспективним джерелом формування доходів, сприяє зменшенню соціальної напруги у суспільстві, становленню системи соціальних цінностей у населення, підвищенню його культурно-освітнього рівня. Перспективами подальших наукових досліджень зеленого туризму

у сільській місцевості мають стати обґрунтування ефективних механізмів подолання перешкод та нівелювання впливу негативних чинників, що стримують активний розвиток зеленого туризму на сучасному етапі розвитку соціально-економічних відносин українського села.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дубоделова А.В. Особливості та тенденції розвитку сільського туризму в Україні / А.В. Дубоделова, Х.Ю. Малкуш // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.2. – С. 118–122.
2. Правове регулювання сільського зеленого туризму в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.palitra-buk.com.ua/show/news/id:77.html>.
3. Про сільський аграрний туризм: Проект Закону України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: agronews.in.ua/node/2152.
4. Михайлюк О.Л. Перспективи розвитку сільського (зеленого) туризму в Одеській області / О.Л. Михайлюк // Науковий вісник. Одеський національний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки: економіка, політологія, історія. – 2013. – № 2 (181). – С. 132–140.
5. Про аграрний туризм та агротуристичну діяльність: Проект Закону України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ruraltourism.com.ua/?a=viewmaterial&id=9. – 2012р.
6. Матеріали офіційного сайту Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.greentour.com.ua/ukrainian/news>.
7. Туристична діяльність в Одеській області. Статистичний бюлетень за 2013 р. // Головне управління статистики в Одеській області. – Одеса, 2013. – 51 с.
8. Яковенко В.Д. Перспективні напрями розвитку зеленого туризму в Україні / В.Д. Яковенко, Ю.В. Арбузова // Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві. – 2013. – Вип. 3 (4). – С. 121–125.